



Pritz Pál

Helyzetfel(nem)ismerés és helyzetki(nem)használás a Horthy-korszak külpolitikájában



Előadásom szerint a Horthy-rendszer revíziós politikája erős társadalmi támogatottságának igen jelentős összetevője volt az a tény, hogy az elit tudatosan hamisította meg a forradalmakról annak idején vallott felfogását. Míg a helyzetfelismerésben ennek csak kedvezőtlen következményei lettek, a helyzetkihasználás eredményei tragikusan hamar semmivé váltak.

Nem a vak végzet következménye, hogy az 1947. évi párizsi békeszerződés a trianoninál is szűkebb határokat szabott. A gyászos eredményben bizonyosan ott van a hatalmas belső ellentmondás: miközben a történelmi keretek helyreállítására törekedtek tudva tudták: az ország erőforrásai még külföldi támadás esetén való sikeres védelemre sem elégségesek.

Érdekeiket keresztezte, hogy a nemzet széles nyilvánossága előtt elmondják: a történelmi haza elvesztése a világháborús vereségnek a következménye.

Mert a nemzet számukra ténylegesen nem a magyar ajkúak, a más nyelven is magukat magyaroknak érzők *egészének* közösségét, valójában csak az uralmuk fennállására voksolókat jelentette.

1918/1919 forradalmi véres komolysággal megmutatták, hogy ez a közösség vészesen megfogyatkozhat.

Ezért hallgattak.

Az örökség ma is itt van. Megmutatkozott abban a némaságban, ahogy az ország tudomásul vette gróf Károlyi Mihály szobrának méltó helyéről a közelmúltban történt eltávolítását.

Károlyi Mihály súlyos felelőssége, hogy a trianoni határok ilyen nyomorúságosan szűkek lettek. Mert azok lehettek volna *némileg* tágasabbak. Ha jobban, eredményesebben politizál. Ha a földosztást jóval hamarabb megkezdi, s azt (első lépcsőben) a zsoldos hadseregbe lépéshez köti. És hatalmának megfogyatkozása előtt általános választásokat rendez. Nem tette, mert abban az illúzióban élt, hogy – kantonális átszervezéssel – megtarthatja a történelmi keretet.

Károlyi abban is tévedett, hogy 1919. március 20-án azt hitte, a szociáldemokratáknak adja át a hatalmat. Ám a szarvashibát nem ő, hanem az antant követte el, az érdekei szempontjából is végtelenül szerencsétlen, nevezetes jegyzék elküldésével.

Mindennek későbbi eltagadása az alapzata a későbbi külpolitika imént említett hatalmas ellentmondásának.

Ismerték a helyzetet. Tudva tudták, hogy valótlanul állítanak a forradalmak koráról.



Az őt és családját felkoncolni akaró – NB nem a többségi helyi románok, hanem egyik kocsisa által felheccelt – tömeg elől 1918. november 3-án sikeresen megmenekült gróf Bethlen István majd másfél évtizeddel később, 1932. május 22-én a Revíziós Liga frissen megválasztott tiszteletbeli elnökeként a Vigadóban tartott rendezvényen rongálta tovább a külpolitikai realitásokra egyébként sem fogékony hallgatósága tudatát.

Állítása szerint „hosszú gyaloglás után egy hegyre értünk, ahonnan az éj sötétjéből még egy utolsó pillantást vettem otthonomra eültem utoljára az erdélyi rögökre, s úgy éreztem, hogy otthonommal együtt Erdély is elveszett. Az volt az érzésem, hogy magam előtt látom Károlyi sötét alakját, magam előtt látom a vérző csonka országot, amelyet az ő tehetetlensége, az ő gonosz hiúsága tett tönkre.”

A valóságban ellenben a gróf úr nem hegyre, hanem a közeli nádasba menekült, onnan Marosvásárhelyre, majd Budapestre tartott. November 11-én pedig Károlyival együtt hatalmazza fel Jászi Oszkárt az ismeretes, teljesen értelmetlen aradi utazására.

Amikor március 20-án a postás szerepét betöltő alezredes átadja azt az átkozott jegyzéket, akkor Bethlen István Vixen keresztül alternatívát állít Párizsnak. Maradjon meg a demarkációs vonal és küldjön azt antant 15 000-es sereget Budapestre. Igenlő válasz esetén hazája szövetségre lép az antanttal és harcot kezd az „oroszbolsevistákkal”. Ellenkező esetben „a bolsevikokkal kötnek szövetséget”.

Tehát a helyzetfelreismerésben ekkor Bethlen mágnástársával vetekedett.

Kozma Miklós, az ellenforradalmi Magyarország másik kitűnősége 1918. november 15-i dátummal (másfél évtizeddel később) közölt naplójában írja: „[...] a háború és nem a vesztes háború következményét kellene levonni. Sajnos, az ország levonta máris a vesztes háború tanulságait és forradalmat csinált. Ez a legborzasztóbb, ami velünk történhetett. Ez borzasztóbb mint maga a háború.”

Ez Tormay Cecilenek is a hangja, akinek nevét az oktatási kormányzat mai korifeusai a *Nemzeti alaptanterv*be akarják beleszuszkolni.

Kozma Miklósnak azonban 1918 novemberében szögesen más volt a véleménye.

14-én így buzdítja öccsét: „Az első perctől kezdve világos volt, hogy minden komoly ember kötelessége ezt a kormányt és a nemzeti tanácsot teljes erővel támogatni, hogy fenn tudja tartani a rendet. Bűnösebb dolog, mint ellenállás és ellenforradalom nem is képzelhető. – Hála Istennek ilyenre nem is került sor.”

Valóban nem került rá sor. Mert akkoron a fenn lévők is világosan látták, hogy számukra Tisza István bukása után már csak a Károlyi Mihály kabátja szélébe kapaszkodás reménye maradt.

Ezért adja ki – igencsak kedvező visszhangon – Batthyány Ilona grófnő a jelszót: „Mihályt erősíteni, mert utána jön a bolsevizmus”.

Tudjuk, hogy Kun Bélát 1919 nyarán Clemenceau hazug jegyzékeivel lépre csalta.

„A Clemenceau által Kun Bélának küldött ultimátumra adandó választól függ az egész magyar politikai helyzet eldőlése – írja akkoron Bethlen István. – Ha Kun Béla nem teljesíti az ultimátumban követeléseket, az antant hadiállapotba kerül a szovjet kormányval. Ez Magyarországra nézve jobb eset, mert tiszta helyzetet teremt.



Következménye lenne a szegedi kormány elismertetése és úgy katonai, mint politikai akciójának nyílt támogatása az antant részéről. Ha azonban Kun Béla elfogadja az antant követeléseit, úgy a szegedi kormány pozíciója tarthatatlanná fog válni, mert ezen esetben a szovjet kormány elismertetése alig kerülhető el. Meghívatusuk Párizsba előre látható, ami oly győzelmet jelentene a szovjet kormány részére, hogy a szegedi kormány minden tevékenysége meg kell hogy bénuljon. Erre az eshetőségre számítva, gondoljunk tisztességes visszavonulásra, mert a franciák egész biztosan cserbenhagynak bennünket. „[...] *Mi akartunk szabad elvonulást engedni nekik, és most majd a magunk számára kell szabad elvonulásról gondoskodni. De hová mehetünk mi – extra Hungariam?*” (Kiemelés – P.P.)

A kiemelt rész igen világosan jelzi: ekkortájt még Bethlen sem mérte fel a világháborús vereség megmásíthatatlanságát. Nem arról beszélek, hogy mit akar majd a trianoni csonkultságban. Hanem arról, hogy 1919-ben a világháborús vereséget látja megmásíthatónak.

Arra pedig, hogy a Magyarországi Tanácsköztársaság mennyire nem szervetlen része a magyar történelemnek, arra elégedjünk most meg Szekfű Gyula szavai felidézésével. Amely szavak nagyjából olyan viszonyban vannak a néhány hónappal később megjelent nagyhatású történetpolitikai esszéjével – a *Három nemzedékről* beszélek – , mint Kozma Miklós fentebb idézett megnyilatkozásai. Nos, Szekfű Gyula a kommün harmadik hónapjában Babits Mihálynak azt mondotta: az „túljutott a válságon, most már meg fog maradni, nem lehet tenni semmit.”

És idézzük még ide a diplomata elit egyik kitűnősége, Barcza Györgynek tárgyunkba vágó, egymással ugyancsak felelő sorait.

1941 áprilisában a német–jugoszláv konfliktus kirobbanása nyomán Teleki Pál drámai tette hatására akkor ugyan elmaradt a brit hadüzenet, de a diplomáciai kapcsolatnak hosszú esztendőkre, Barcza György pályafutásának pedig végleg vége lett. A megkeseredett ember aztán olyan emlékiratot készített 1946-ban, amelyben keményen, sokszor túlságosan is keményen ostromozta a Horthy-rendszer külpolitikáját. Az emlékirat híre legendássá vált, s az igen jó eszköznek tűnt azok számára, akiknek első helyen nem a rendszer hiteles bemutatása, sokkal inkább annak lejárata volt a céljuk.

Ám a történész akkor teszi helyesen, ha forrásaival nem a múlt ilyen-olyan szereplőinek lejárására, hanem „csupán” bemutatásukra törekszik. Az eredmény – jól tudjuk – így sem szokott valami fényesre sikeredni, de azért minden bizonnyal ezen az úton időt állóbb eredményre lehet jutni.

Igaz, a lejárattal nem ritkán azonnal, sokszor igen látványos, jól jövedelmező sikereket lehet aratni.

Az efféle – talmi – sikerekre nem vágyó historikus meglehetősen idegőrlő, pepecselő munkával lapról lapra választja szét a vizsgált emlékiratokban az ocsút a búzától. Barcza György esetében jelentős segítséget nyújt maga a volt diplomata. Mert élete – szerencsére – igen gazdagon dokumentált. Nem csupán diplomáciai működésének számtalan jelentése segít abban, hogy memoárja ferdítéseire fényt lehessen deríteni, de megmaradt hatalmas naplófolyama, levelezése, tehát öndokumentációja is.



Ennek kutatása során lett világossá, hogy (John Lukacs s a nyomában járók állításával ellentétben) Barcza György 1916 novemberétől majd hét esztendőn át *nem* vezetett naplót.

Helyette azt tette, hogy Bécsben 1924 októberében emlékirattal pótolta elmaradt naplóbejegyzéseit.

Aztán azokat beillesztette a naplófolyamba.

Így tehát a diplomata életének ezen időszakát két emlékiratban örökítette meg. Az egyik a széles körben ismeretes, hiszen zöme két kötetben 1994-ben napvilágot látott. A másik pedig a naplófolyamban megbúvó, 1924 októberében Bécsben *németül* megírt szöveg.

Szerzője – miért is csodálkoznánk ezen – még mesze nem az a személy, aki a történeti közgondolkodásban rögzült.

És ennek megfelelően ez a napló – ismételjük – nem is magyarul, hanem németül került papírra.

A két memoárnak pedig a nyelvén túl egyes vonatkozásokban a szellemisége is merőben más.

Ám 1918/1919 forradalmainak ábrázolásában fő vonásaiban azonos a két szöveg. Mindkettő az ellenforradalmi történelemszemlélet tükrözi. Tehát Károlyi Mihály forradalma – úgymond – a Trianont nyakunkra hozó, gyenge lábakon álló képződmény volt. Jövője – állítja Barcza – semmiképpen sem lehetett.

Ám az 1924-ben íródott visszaemlékezése egyik pontján Barczából önkéntelenül kibuggyan: számára nem a várható béke milyensége, hanem egzisztenciájának várható megroppanása okozta az 1918/1919 fordulója körüli hónapokban a legnagyobb félelmet. Az 1919. februári, márciusi hetek kapcsán írja: még az *addiginál* is nagyobb bizonytalansággal, gondokkal teli jövővel számol, „most már nem a többé vagy kevésbé elfogadható békefeltételekről, hanem otthonunk megmaradásáról és létlehetőségeink elvesztéséről volt szó.”

Mindennek kiváltója a földreformtörvény kibocsátása volt.

„Ha felosztják a földbirtokokat – írja teljesen kétségbeesetten –, akkor a magam és feleségem magánvagyonra minimumra olvad és vége az eddigi jólétnek.” Pedig egyáltalán nem kellett attól tartania, hogy földönfutó lesz. Hiszen a polgári demokratikus forradalom kárpótlás mellett és 250 hold felett rendelkezett a földosztásról.

Ezekből a sorokból – súlyuk okán ismételjük – az világlik ki teljes egyértelműséggel, hogy Barcza valójában éppen nem tartotta olyan gyenge hatalomnak Károlyi Mihály rendszerét, mint aminek itt is lépten-nyomon beállítja.

Bizony nagyon elképzelte, hogy ilyen világra kell készülnie.

Ezért van az, hogy „kénytelen” nemes álláspontját feladni.

Természetesen messze nem volt kénytelen. „Csak” éppen az egyéni érdekeit kellett volna Barcza Györgynek *bizonyos határig* hazája érdeke alá rendelni. Különben egyáltalán nem a végtelenségig, hiszen a polgári demokratikus forradalom vezetői a



tulajdont, a vagyont vérrel-vassal védték. Ám a földkérdés dolgában 1919 februárjában (már végzetesen későn) valóban a *kárpótlás* melletti korlátozásra határozták magukat.

Akkoron, ha nem is tömegesen, ha nem is úgy, mint a 19. század derekán a reformkor végén, sokan voltak készen egyéni érdekeiket hazájuk, nemzetük érdeke mögé helyezni.

Ám Barcza György (sem) tartozott közénk.

*

A magyar históriát a reális nemzetközi erőterben vizsgáló történész az elmondottakkal együtt is teljes világossággal szögezi le: történelmi útja, trianoni tragédiája, geopolitikai adottságai folytán Magyarország nem kerülhette el, hogy a második világháborúban Németország oldalán álljon.

Ez pedig a következményeket is sokban kirajzolja.

Ám abban az esetben, ha az elit nem alulteljesít, ha az „ostoba honfibú” (Németh László kifejezése) táplálása helyett valódi nemzetépítésbe fog, akkor nem abban a vigasztalan jelenben élünk, amelyben a politikai-gazdasági-szellemi elit jelentős része ma sem látja szükségét a valódi nemzetépítésnek.

Retorikából természetesen nincs hiány. Ám a szép szavak mögött valódi nemzetépítés, a lehetséges, tehát a mainál messze jelentősebb nemzeti minimum akarása helyett a másik oldal ledúlásán történő mesterkedést látjuk.

(Az előadás *A Horthy-korszakkal kapcsolatos újabb kutatási eredményekről* címmel hangzott el, 2012. november 15.-én, az MTA Filozófiai és Történettudományok Osztályának tudományos ülésén, amely a Magyar Tudomány Ünnepehez kapcsolódóan került megrendezésre.)